

MÜZELERDE BİLGİNİN DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME SUNULMASI: ANKARA'DAKİ MÜZELERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

INFORMATION ORGANIZATION AND ACCESS IN MUSEUMS:
A SURVEY ON MUSEUMS IN ANKARA

Nevzat ÖZEL

Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, nozel@ankara.edu.tr

Öz

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte bilginin toplumlar için vazgeçilmez olması ve bu bağlamda bilgi teknolojilerinin gelişmesi kültürel bilgi birikimini bünyesinde bulunduran müzelerin hizmetlerini de doğrudan etkilemiştir. Geçmişte müzelerde nesnelerin toplanması, muhafaza edilmesi ve sergilenmesine yönelik olarak klasik anlayışla hizmet verilirken, günümüzde nesnelerin taşıdığı bilginin bireylere yeni yöntem ve tekniklerle aktarıldığı, bilgi odaklı çağdaş bir anlayış benimsenmiştir. Bir bilgi merkezi olarak nitelendirilen müzelerde nesnelere, nesnelerin taşıdığı bilgi ve bu nesne ile bilgiyi destekleyen diğer bilgi kaynaklarının korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve etkin bir müze yönetiminin sağlanması için bilginin gelecekte anlaşılabilir bir standart ve sürdürülebilir/okunabilir bir teknoloji temelinde düzenlenerek erişime sunulması önem kazanmıştır. Bu araştırmada, müzelerin koleksiyonlarında yer alan nesnelere bilgi yönetimi bağlamında düzenlemeleri ve erişime sunmalarına yönelik olarak gerçekleştirildikleri uygulamaların ve hizmetlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Ankara'da devlet müzesi ve özel müze statüsünde bulunan 40 müze üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada betimleme yöntemi ile gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda müzelerin bilgi sistemi kullanmadıkları; müze nesnelerinin uluslararası rehberler, ilkeler, kurallar, standartlar, şemalar ve modeller doğrultusunda tanımlanmadığı; bilgi erişim sistemleri üzerinde ulusal ve uluslararası görünürlüğün ve birlikte çalışabilirliğin sağlanmadığı; bilginin aranması, keşfedilmesi, okunması ve paylaşılmasına yönelik olarak erişim olanaklarının yaratılmadığı saptanmıştır.

Abstract

With the transition from an industrial society into information society, the indispensability of information for societies, and consequently the development of information technology has directly affected museum services including cultural knowledge and heritage. In the past, museums had traditional services, such as collecting, keeping and exhibiting objects. However, today a contemporary information-centered approach is followed in which the information conveyed via various objects are transferred to people through new methods and techniques. Regarded as information centres, museums have been rendered a significant role in arranging information on the basis of understandable standard and sustainable/readable technology for the future. In this way, information conveyed by objects, and other supporting information resources can be maintained, transferred to the next generation, and thus an effective museum management can be achieved. This study aims to evaluate the applications and services that museums have developed to arrange the objects in their collections and make them accessible in accordance with information technologies. 40 state and private museums in Ankara have been included in the research. In the study, the descriptive method along with observation and interviewing have been used. The research indicates the following: the museums included in the study do not use an information system; the museum objects are not defined in accordance with international guidelines, principles, rules, standards, schemas and models; national and international visibility and interoperability on information access systems are not provided; the opportunity of access in terms of seeking, discovering, reading and sharing information is not given.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 29 Nisan 2016
Kabul edildiği tarih: 20 Haziran 2016
Yayınlanma tarihi: 23 Haziran 2016

Article Info

Date submitted: 29 April 2016
Date accepted: 20 June 2016
Date published: 23 June 2016

Anahtar sözcükler

Bilgi sistemleri, Bilginin düzenlenmesi, Tanımlama, Standartlar, Üstveri, Erişim, Dijital Müze, Dijitalleştirme, Müzeler

Keywords

Information systems, Organization of information, Description, Standards, Metadata, Access, Digital Museum, Digitalization, Museums

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001470

Giriş

Bilgi çağında yaşanan teknolojik değişim ve gelişim, toplumları ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olarak doğrudan etkilemiş; nitelikli insan gücü, yaşam boyu öğrenme ve yeni yöntemlerle düşünme, yönetme ve çalışma unsurları ön plana çıkmış; bilgi, temel üretim faktörlerinden biri olarak nitelendirilmiştir. Bilginin toplumlar için sermaye olarak görülmesi, ona verilen değer artmasını sağlamış, bu çağda bilginin üretilmesi, elde edilmesi, düzenlenmesi ve paylaşılması önem kazanmıştır. Geçmişten günümüze toplumların bilgi birikimini bünyesinde bulunduran ve kültürel bellek kurumlarından biri olarak nitelendirilen müzeler de bu gelişmeler doğrultusunda hizmetlerine yeniden şekil vermiştir.

Müzelerde 20. yüzyıla kadar çeşitli malzemelerin toplanması, muhafaza edilmesi ve sergilenmesine yönelik olarak klasik anlayışla hizmet verilirken, bu dönemden sonra kültürel bilgi birikiminin bireylere daha iyi aktarılabilmesi için yeni yöntem ve tekniklerin kullanıldığı, bilgi odaklı çağdaş anlayışın benimsendiği hizmetler sunulmaya başlamıştır.

Bu değişim, müze tanımlamalarında da kendisini göstermiştir. Milletlerarası Müzeler Konseyi (International Council of Museums - ICOM) 1946 yılında müze kavramını sanatsal, teknik, bilimsel, tarihi ya da arkeolojik nesnelere oluşan koleksiyonları bünyesinde barındıran yerler olarak tanımlarken, 2007 yılında eğitim, araştırma ve boş zamanları değerlendirme amacıyla insanlığın ve çevresinin somut ve somut olmayan mirasını sağlayan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen; halka açık, daima toplumun ve onun gelişimine hizmet eden, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak tanımlanmıştır (International Council of Museums). Bu durum, günümüzde müzelerin bilgi üreten, koleksiyonlarındaki nesnelere taşıdığı bilgiyi değerlendirerek sergileyen, müze nesnelere depolamanın yanı sıra bu nesnelere bilgi ögesi olarak etkin bir biçimde erişime sunan ve bu bilgiyi eğitim etkinlikleri ile toplumun tüm kesimlerine ulaştırmayı hedefleyen çağdaş kurumlar olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Çağdaş müzecilik anlayışı, müzelerdeki koleksiyonlar ile bu koleksiyonlardan faydalanan bireylerin bilgi gereksinimleri arasında ilişki kurmayı amaçlamıştır (Boylan 29). Bu anlayış ve bilgi teknolojilerinin sağladığı olanaklar sayesinde müzelerden yararlanan bireyler ve müzeler arasındaki bağ kuvvetlenmiş, etkileşim artmıştır. Bireyler, müzelerle ilgili gelişmeleri takip edebilir, yorumlayabilir, müzelerin yönetim ve gelişim süreçlerinde aktif olarak rol oynayabilir hale gelmiştir. Müzelerdeki sergileme anlayışları ve sergi salonlarında kullanılan teknik unsurlar da bu gelişmelerden etkilenmiş ve değişime uğramıştır (Yıldırım 8). Bu durum, müzelerdeki nesnelere barındırdıkları bilginin etkin bir şekilde yönetilmesini gerektirmiştir.

Bilginin yönetilmesi bağlamında müzeler, müze koleksiyonunda yer alan nesnelere tarihsel, kültürel ve doğal bağlamda uzman kişiler tarafından yapılan araştırmalar sonucu oluşan, nesneden bilgiye dönüşüm sürecini ifade eden *bilginin üretilmesi*; müze nesnelere korunarak taşıdıkları *bilginin sürekli erişilebilir kılınması*; bilginin belirli öğeleri arasında ilişkiler kurmayı gerektiren, hem müze nesnelere bir sergi düzeni içinde bir araya getirilmesi hem de müzelerde kullanılan koleksiyon yönetim sistemleri ile ilişkili olan *bilginin düzenlenmesi* ve

müze ortamında üretilen bilginin sergiler, yayınlar ve eğitim etkinlikleri yolu ile doğrudan veya müze kütüphaneleri ve veri tabanları yolu ile dolaylı biçimde topluma aktarılarak erişilir kılınması diğer bir ifadeyle *bilginin yayılması* ile ilgili süreçleri ve etkinlikleri gerçekleştirmektedir (Macdonald ve Alsford 306-307).

Müzelerde gerçekleştirilen tüm süreç ve etkinlikler, özellikle bilgi teknolojilerinin gelişimi ile birlikte boyut değiştirmiş ve standart hale gelmiştir. Bilgi teknolojilerinin müzelerde kullanımı, koleksiyon bilgilerinin bilgi sistemleri üzerinde tanımlanmasına, daha sistemli ve etkin bir biçimde erişime sunulmasına imkân vermiştir. Aynı şekilde depo ve envanter yönetimi bu sistemlerin yardımıyla daha da kolaylaşmıştır. Müzelerde koleksiyonların dijital ortama aktarılması ile birlikte dijital koleksiyonların ve müzelerin oluşturularak web ortamında erişime sunulması, müzeleri fiziksel mekândan bağımsız hale getirmiştir. Ayrıca müze nesnelere uluslararası standartlar doğrultusunda tanımlanması, bu nesnelere arama motorları, veri tabanları, çevrimiçi kataloglar gibi çeşitli bilgi erişim sistemleri ile bütünleştirilmesini ve daha görünür hale gelmesini sağlamıştır.

Diğer taraftan çağdaş müzecilik anlayışı ile birlikte müzeler, birer eğitim kurumu olarak nitelendirilmeye başlamış; rehberli turların ötesinde sergileri, atölye çalışmalarını, yayınları ve çevrimiçi eğitim materyallerini kapsayan bir eğitim olgusu önem kazanmış; eğitimin müzelerin temel işlevlerinden birisi olduğu toplum tarafından kabul edilmiştir (Atagök; Altun 11). Bu durum müzelerin her yaş düzeyine yönelik olarak eğitim etkinliklerini ve uygulamalarını planlamalarını gerektirmiştir.

Tüm bu gelişmeler, müze koleksiyonlarının çağın gerektirdiği yöntem ve tekniklerle dijital ortama taşınmasının, bilgi sistemleri üzerinde etkin bir şekilde düzenlenmesinin, araştırma ve eğitim amacıyla erişime sunulmasının önemini ortaya koymaktadır.

Müzelerde Bilgi Kaynakları

Müzeler, toplumların kültürel birikimlerini yansıtması, geçmiş değerlerin korunması ve ulusal kültürün tanıtılması açısından oldukça önemli kurumlardır. Bu kurumlar, sahip oldukları koleksiyonların içerikleri, nitelikleri, bağlı oldukları kurumlar, hizmet alanları, hizmet verdikleri toplum, buldukları mekânlar ve işlevlerine göre çeşitli sınıflara ayrılmıştır. Genel müzeler, arkeoloji müzeleri, sanat müzeleri, tarih müzeleri, etnografya müzeleri, doğa tarihi müzeleri, bilim müzeleri, teknoloji müzeleri, sanayi müzeleri, askeri müzeler, tıp müzeleri vb. buna örnek

olarak gösterilebilir. Bu kapsamda her müze, kendi bulunduğu sınıfa ve işlevlerine göre farklı bilgi birikimini ve kaynaklarını bünyesinde bulundurmaktadır.

Müzeler, bilgiyi kullanma biçimlerine göre üç sınıfa ayrılmaktadır (Uralman 260-262):

- *Nesne Odaklı Müzeler*: Nesnelere depolamak ve göstermek dışında başka bir amaç taşımayan, bilginin nesnede gizli şekliyle ve etiket yoluyla aktarıldığı, bilginin biriktirilmesi ve dağıtılması bağlamında koruma ve iletişim işlevlerinin sınırlı olduğu müzeler.
- *Nesne Odaklı Bilgiye Yönelen Müzeler*: Var olan nesnelere bilgiyle zenginleştirip, nesnelere farklı bakış açılarıyla değerlendiren ve sunan, ayrıca araştırmalar yapılarak koleksiyonların yönetildiği, eğitim etkinliklerinin düzenlendiği, yayınların yapıldığı, kütüphane ve arşiv ile desteklenen müzeler.
- *Bilgi Odaklı Nesneye Yönelen Müzeler*: Enformasyon, veri ve bilgiyi kullanarak bunları birbirleri arasında dönüştürebilen, koleksiyonunda bulunan nesnelere bilgi ile zenginleştirebilen ya da bilgi temelinde nesnelere yönelebilen; belgeleme çalışmalarının çeşitli şekillerde geliştirildiği, bilginin etkin bir biçimde biriktirilerek değerlendirildiği ve dağıtıldığı; özgün nesnelere değeri ile bilginin değerinin eşitlendiği, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin olarak kullanıldığı ve bilgiye etkin erişimin sağlandığı müzeler.

Çağdaş müzecilik anlayışı ile birlikte bilgi odaklı nesneye yönelik müzeler önem kazanmış, müzeler bir bilgi merkezi olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, bireylerin eğitim ve araştırma gereksinimlerine yönelik olarak müze koleksiyonlarında yer alan nesnelere içerdiği bilgiye odaklanılmıştır.

Müzelerdeki nesnelere yönetimsel, tanımlayıcı ve tarihsel olmak üzere üç grup bilgi elde edilmektedir. *Yönetimsel bilgi*; nesnenin elde edilme süreçlerinin (nesnenin nereden, hangi tarihte ve nasıl elde edildiği gibi) kayıtlarını içermekte, müzenin işlevlerine yönelik olarak yapılan işlemler sırasında oluşturulmakta ve kayıt altına alınmaktadır. *Tanımlayıcı bilgi*; nesne üzerinde yapılan gözlem veya basit bir araştırma sonucunda elde edilen tanımlama verilerini (nesnenin adı, ölçüleri, malzemesi gibi) içermekte, müze nesnesinin elde edilmesi ve düzenlenmesi işlemleri sırasında saptanmaktadır. *Tarihsel bilgi*, koleksiyonların detaylı analiz edilmesi sonucu tespit edilen, müzelerin öncelikli olarak gereksinim duyduğu, bilimsel ve teknik bilgi olarak da nitelendirilen, koleksiyondaki nesnelere tarihsel

bağlamda kişi ve kurumlarla, yer ve olaylarla ilişkilerini ortaya koyan bilgi türüdür (Reibel 67). Müze çalışanlarının hangi nesnelere sahip olduklarını, bu nesnelere ne zaman ve nereden elde ettiklerini, bunların neden önemli olduklarını, kondisyon olarak ne durumda bulduklarını bilmeleri açısından müzelerde her bir nesne ile ilgili özel bilgileri tanımlama, sınıflandırma, ilişkilendirme ve bilimsel analiz gibi bazı çalışmalar doğrultusunda kayıt altına alması, düzenlemesi, müze etkinlikleri ve araştırmalar için erişime sunması gerekmektedir.

Pek çok bilgi kaynağı türü, müzeler için önem taşımaktadır. Müzeler, koleksiyonlarında bulunan nesnelere elde ettikleri verileri enformasyon anlamındaki bilgiye dönüştürmeleri sonucu oluşturdukları kendi bilgi kaynaklarını (sergi metinleri, sergi katalogları, afişler, müzenin konusu kapsamında kişilerle yapılan görüşme metinleri, küratörlerin makaleleri, bilimsel çalışmalar gibi) bünyesinde bulundurmaktadır (Uralman 255). Bunun yanı sıra kitap dışı materyaller olarak nitelendirilen görsel-işitsel (ses, resim, video gibi), filatelik (pul, ilk gün zarfları gibi), nümizmatik (kâğıt-madeni para gibi), kartografik (harita, plan, küre gibi), efemera (gazete kupürleri, mektuplar, davetiyeler, posterler, piyango-çekiliş biletleri, afişler gibi) ve üç boyutlu malzemeler ile müzelerin konu alanlarına giren ve müzecilik alanyazınına yönelik basılı veya elektronik kitaplar, dergiler ve danışma kaynakları (ansiklopediler, sözlükler, yıllıklar, istatistikî kaynaklar, biyografik kaynaklar vb.) da müzeler için önemli bilgi kaynakları arasında yer almaktadır.

Müzelerde Bilgi Sistemleri ve Dijital Müzeler

Bilgi teknolojilerinin gelişimi ile birlikte müzelerin işleyişine yönelik olarak gerçekleştirilen tüm etkinlikler, bireylere verilen hizmetler ve erişim olanakları değişmiştir. Müzelerde basılı ortamdaki belgeler (basılı envanter defterleri, eser fişleri, ödünç verme formları vb.) üzerinden gerçekleştirilen yönetsel birçok işlem, bilgi teknolojilerinin yaygın olarak müzelerde kullanılması ile birlikte dijital ortamlarda yapılmaya başlanmıştır.

Müze koleksiyonlarının bilgi sistemleriyle yönetilmesine ilişkin ilk girişimler 1960'lı yıllarda gerçekleşmiş; müzelerdeki nesnelere hakkındaki tanımlayıcı bilgilerin bilgisayar ortamında elektronik olarak saklanması için sistemler geliştirilmiştir. Müzeciler, bilgi teknolojileri ile ilgili standartları, iyi uygulama örneklerini ve yeni kullanımları çeşitli toplantılarda tartışmışlar; bilgisayar ve bilgi teknolojilerinin ucuzlaması, hızlanması ve kolay kullanılabilir hale gelmesi ile birlikte de koleksiyon yönetimi için bilgi sistemleri, veri tabanları ve yazılımları satın almaya başlamışlardır. Zaman içerisinde dijital görüntüleme teknolojileri ve internetin

ortaya çıkması ile birlikte ise müze verilerinin paylaşılması konuları önem kazanmıştır (Marty 3719-3720).

Müzelerde koleksiyonlara ait bilgi ve içerikler dijital ortamda bilgi sistemleri aracılığıyla tanımlanmış ve bireylerin erişimine sunulmuştur. Bu durum, bireylerin müzelerde aradıkları bilgiye hızlı ve kolay bir biçimde ulaşmalarına, araştırmalarını daha etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirmelerine olanak sağlamıştır. Bilgi sistemleri müzeler ve müzelerden faydalanan bireyler için bilgiye erişim bağlamında büyük kolaylıklar ve olanaklar sağlamış, müzeler yoğun biçimde bir bilgi sistemi olan koleksiyon yönetim sistemlerini tercih etmeye başlamışlardır.

Koleksiyon yönetim sistemlerinde kullanılan özellikler ve kısımlar şu şekilde listelenebilir (Carpinone 25-27):

- *Kataloglama/Nesne*: Sağlama/edinme numarası, katalog numarası, başlık, ögeler, sanatçı ya da üretici, tarih, boyutlar, materyaller ve kullanılan teknikler, ekol, dönem, tanımlama, durum, güncel konum, değer, provenans, sergi geçmişi, kaynak ve resim olmak üzere nesnelere elde edilen bilgi alanlarını içermektedir.
- *Sağlama/Edinme*: Bağış yapan kişiyi ismi, iletişim bilgileri, sağlama/edinme türü, sağlama/edinme numarası, taşınma belgesinin tarihi, söz verilen bağışlar, teslim alma tarihi, nesnenin müzeye nasıl geldiği bilgisi, bağışçının şartları/sınırlandırmaları, satıcı ve satın alma ücreti gibi alanları içermektedir.
- *Koleksiyondan/Envanterden Çıkarma*: Koleksiyondan çıkarılan nesnelere için tutulan elden çıkarma yöntemi, tarihi ve nedeni ile ilgili bilgiler sunan katalog kayıtlarını içermektedir.
- *Tezarus*: Kataloglama işlemi sırasında kullanılacak terimlerin standart yazım biçimlerinin tercih edilmesi için müze terminolojisinin kontrol edilmesine yardımcı olmaktadır.
- *Müzeler Arası Nesne Değişimi (Ödünç Alma/Verme)*: Her bir nesne için katalog kaydını da içerecek biçimde ödünç alan kişiyi adı, iletişim bilgileri, özel gereksinimleri ile nesnenin ödünç verilme süresi, sevkiyat bilgisi, sigorta değeri; durumu, resmi, ödünç alma/verme geçmişi gibi bilgiler izlenmektedir.
- *Sergiler*: Sergi adı, yeri, süresi, sergi geçmişi, sergideki nesnelere, ödünç verenler, sevkiyat bilgisi, sigorta, kurulum notları, bütçe, sergi resimleri gibi sergiye yönelik bilgiler sunulmaktadır.
- *Sevkiyat/Nakliye*: Nesnelere farklı yerlere/konumlara taşınması işlemlerinin düzenlenmesi ile ilgili paketleme notları, kutu boyutları, sevkiyattaki kutu

sayısı, her bir kutudaki nesnelerin sayısı/bilgisi, yer bilgisi, gönderilme ve teslim alma tarihleri, kurye-taşıyıcı ve müşteri bilgileri gibi alanları içermektedir.

- *Durum/Konservasyon*: Nesnenin durumu, incelenme tarihi, inceleyen kişi bilgisi ve konservasyon raporları gibi alanlar kaydedilmektedir.
- *Arama*: Sorgulama yöntemlerini, dili ya da farklı erişim uçlarına göre veri tabanlarını aramak için kullanılan terimleri kapsamaktadır.
- *Raporlar*: Koleksiyon yönetim sistemleri, veri tabanı üzerinde seçilen bilgilere dayalı olarak raporlar üretmektedir.
- *Güvenlik*: Çoklu kullanıcıya sahip sistemler için sistem yöneticisi tarafından yapılan, belirli kullanıcıların sınırlı veriyi görebilmesine veya değiştirebilmesine imkân veren güvenlik ayarlamaları bulunmaktadır.
- *Çoklu Ortam*: Çoğu veri tabanının çoklu ortamı desteklediği görülmektedir. Sistemlerdeki çoklu ortam işlevi, dijital görüntülerin, videoların, ses dosyalarının ve çeşitli dokümanların çeşitli formatlarda bibliyografik kayıt üzerine eklenmesine ve Üstverilerinin tanımlanmasına izin vermektedir.
- *Telif Hakları/Çoğaltma*: Telif haklarına yönelik sınırlandırmalar, verilen izinler ve telif hakkı sahibi gibi alanları içermektedir.
- *Veri Alma/Gönderme*: Sistemde üretilen veriler xml veya doc gibi farklı formatlar kullanılarak başka sistemlere gönderilebilmekte, aynı şekilde farklı sistemlerdeki veriler de alınabilmektedir.
- *Barkod*: Sistem tarafından sağlama/edinme numarası, başlık ve resim gibi bilgileri içeren barkod etiketleri oluşturulmakta ve bastırılmaktadır. Barkodların taranması ve okunması ile nesnelerin takip edilmesi ve envanter kontrolünün yapılması sağlanmaktadır.

Belirtilen bu özelliklerin ve modüllerin yanı sıra, koleksiyon yönetim sistemleri farklı şekillerde yapılandırılabilen, müzelerin gereksinimleri doğrultusunda sistemlere eklentiler yapılabilmektedir.

Yasal düzenlemeler, müzeler için oluşturulan bilgi sistemlerinin yapısını da etkilemektedir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, müzeler bağlı/sorumlu oldukları kamu kurumunun ilgili mevzuatı gereğince müze nesnelere ile ilgili bazı belge/deFTERleri tutmak, denetime açmak ve saklamakla yükümlüdür. Bu bağlamda müzeleri doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren yasal mevzuatın (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Taşınır Mal Yönetmeliği, müzelerle yönelik oluşturulmuş yönetmelikler, yönergeler, genelgeler, tüzükler, tebliğler, bakanlar

kurulu kararları, uluslararası sözleşmeler, ilke kararları, kılavuzlar ve ilgili diğer mevzuat) da bilgi sistemlerinin tasarımında dikkate alınması oldukça önemlidir.

Müzeler dijital görüntüleme teknolojilerinin ortaya çıkmasından önce bilgi sistemleri üzerinde sadece kendi koleksiyonlarına ait olan, defter veya kart üzerinde yer alan bilgileri elektronik ortamda kaydederken, dijital kameraların ve tarayıcıların gelişmesiyle birlikte müze nesnelere dijital görüntüleri ve bu nesnelere yönelik ayrıntılı tanımlayıcı bilgileri de bu sistemlerde yer almaya başlamıştır (Resim 1). Teknolojik gelişmelerin müze nesnelere korunması, saklanması, erişime sunulması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemli fırsatlar sunması, fiziksel ve basılı ortamlarda yer alan nesnelere dijitalleştirilmesi ve dijital müze koleksiyonlarının oluşturulması durumuna neden olmuştur.

Resim 1. Bilgi Sistemleri Üzerinde Müze Nesnelere İlişkin Kayıt Örneği

Basic Data		Acquisition / Inventory	Catalogue Text / Notes	Add. Fields	Multiple Groups	Condition
Dimensions	88,8 x 195,5 x 80,6 cm	Object size WxHxD				
Material / Technique	Oak veneered with kingwood and satiné; mahogany drawers lined with red linen; side cupboards lined with mahogany and red linen; mounted with oak veneer, oiled brass hinges and brass lock plates; marble top					
Marks / Inscriptions						
Geog. ref.	Place of origin: France					
Museum	The Wallace Collection, London					
Lender						
Subjects	Chest-of-drawers with a double-bowed and bombé front, with an undulating lower edge and					
Making details						
Copyright						
Current Location	Back State Room (Hertford House->Ground Floor)					
Normal Location	Back State Room (Hertford House->Ground Floor)					
Neg. number						
Auth. by						
No of Items	No of Items					

(Kaynak: zetcom)

Dijitalleştirme, “her hangi bir formdaki (metin, fotoğraf, ses, vb.) bilginin, dijital devreler, donanımlar ve ağlar aracılığıyla işlenmesi, saklanması ve iletilmesi için elektronik araçlar (tarayıcılar, kameralar vb.) kullanılarak dijital forma dönüştürülmesi” (Sotirova ve diğerleri 26) olarak tanımlanmaktadır.

Nesnelere dijitalleştirilmesi kapsamında gerçekleştirilecek olan tüm süreç, aşama ve unsurların etkin bir biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Bu süreç, aşama ve unsurlar şu şekilde listelenebilir (MINERVA Europe; Pulman 229-236):

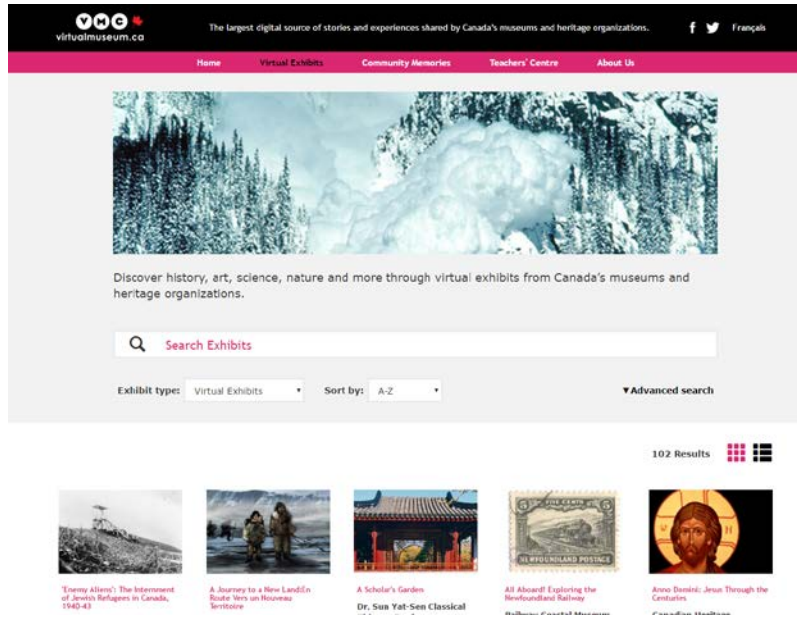
- *Dijitalleştirme projelerinin planlanması:* Neden dijitalleştirme yapılacağı, hangi risklerin bulunduğu, dijitalleştirilecek içeriğin hangi hedef kitleye sunulacağı gibi analizlerin yapılması.
- *Nesnelerin seçimi:* Dijitalleştirilecek nesnelerin belli seçim ölçütlere göre belirlenmesi.
- *Özgün kopyaların temin edilmesi:* Dijital ortama aktarılacak nesnelerin özgün kopyalarının temin edilmesi.
- *Telif haklarının güvence altına alınması:* Nesnelerin dijital ortama aktarılarak hizmete sunulmadan önce hizmeti sunacak olan kurum ve kuruluşlar ile nesnelerin sahiplerinin yasal haklarının saptanması ve gözetilmesi.
- *Donanım ve yazılımların sağlanması:* Dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılacak uygun araç ve gereçlerin sağlanması.
- *Dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi:* Tarayıcılar, görüntüleme cihazları ve optik karakter tanıma yazılımlarını kullanarak nesnelerin dijital ortama aktarılması.
- *Dijitalleştirilmiş nesnelerin korunması:* Dijitalleştirme sürecinin bir çıktısı olan görüntü veya dijital biçimdeki diğer nesnelerin uygun dosya formatları kullanılarak uygun ortamlara kaydedilmesi.
- *Dijitalleştirilmiş nesnelerin tanımlanması:* Erişim için dijitalleştirilmiş nesnelerin uygun biçimde kataloglanması, sınıflanması ve bu nesnelere yönelik olarak gerekli üstverilerin tanımlanması.
- *Dijitalleştirilmiş nesnelerin erişime sunulması:* Dijital ortama aktarılan nesnelerin zaman ve mekân sınırlaması olmadan erişilebilecek şekilde kullanıcıların hizmetine sunulması.
- *Dijitalleştirme projelerin yönetilmesi:* Takım çalışmasının özendirilmesi, projede çalışan bireylere eğitim verilmesi, teknik destek ve içerik paylaşımı için ulusal/uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi, maliyetin göz önünde bulundurulması.

Müzelerdeki nesnelerin dijitalleştirilmesi; dijital nesnelerin sonsuz sayıda mükemmel kopyasının oluşturulması; kaliteden ödün verilmeden ve uzaklıklar sorun olmadan erişime sunulması; nesneler ile kullanıcılar arasındaki etkileşim olanaklarının artırılması; fiziksel olarak müzelerde gerçekleştirilemeyecek düzenlemelerin grafik, ses, video, metin gibi hiper ve çoklu ortamların imkânlarından yararlanılarak gerçekleştirilmesi; ziyaretçiler, akademisyenler, araştırmacılar ve öğrenciler için bilgi kaynaklarına uzaktan erişim fırsatının

verilmesi ve bilgi kaynaklarına yönelik ortaya çıkan bireysel gereksinimlerin karşılanması açısından faydalar sağlamaktadır (Marty 3720). Bu bağlamda müzelerde dijitalleştirme projelerinin yürütülmesi; bu projeler sonucunda ortaya çıkan dijital koleksiyonların uluslararası tanımlama ve erişim standartlarına uygun bir biçimde tanımlanması; ulusal/uluslararası farklı bilgi erişim platformlarıyla (çevrimiçi toplu kataloglar, veri tabanları, arama motorları gibi) bütünleştirilmesi; okuma, paylaşma ve keşfetmeye olanak veren bilgi sistemleri üzerinde hizmete sunulması oldukça önemlidir.

Dijitalleştirme çalışmalarının bir sonucu olarak “sanal müzeler” diğer bir ifadeyle “dijital müzeler” ortaya çıkmıştır. Bu müzeler, değişik medya olanaklarından faydalanılarak hazırlanmış dijital nesnelere ve bunlara ait bilgileri bünyesinde barındırmakta, ziyaretçi ile iletişimin kesintisiz olması ve farklı erişim biçimlerini karşılamak için bilinen iletişim metotlarının ötesine geçmekte, dünya çapında erişimi olanaklı kılmak amacıyla fiziksel anlamda bir mekâna gereksinim duymamaktadır (Schweibenz). Diğer taraftan koleksiyon yönetim sistemleri ile bütünleşik olan dijital müzeler, nesnelere tanımlanması ve internet üzerinden erişime sunulmasına olanak vermektedir (Resim 2).

Resim 2. Sanal/Dijital Müze Örneği

(Kaynak: Virtual Museum of Canada)

Dijital müzeler ile birlikte bireyler, dijital koleksiyonlarda yer alan nesnelere yanı sıra onların anlam ve bağlamlarına ilişkin her türden bilgi içeriğine de müze mekânından bağımsız bir biçimde erişebilmektedir (Keene 23-31). Bireyler bunun

yanı sıra internet ortamında kendi hesaplarını oluşturarak dijital koleksiyonlar içerisinde kendi seçkilerini oluşturabilmekte, nesnelere hakkında yorumlar yapabilmekte ve beğendikleri nesnelere sosyal medya ortamında paylaşabilmektedir (Alperen 13).

Diğer taraftan dijital müzelerin ve dijital koleksiyonların gelişimi ile ortaya çıkan sanal uygulamalar, müzelerde kullanıcı dostu web sitelerinin tasarlanması, etkileşimli eğitim programlarının uygulanması, mobil teknolojilerin ve sosyal medya araçlarının kullanılması gibi hizmetlerin tasarlanmasını da gündeme getirmektedir (Ayaokur 111).

Tüm bu gelişmeler ışığında müzeler, sahip oldukları koleksiyonları dijital müzelerin ve sanal uygulamaların yardımıyla daha etkin bir biçimde yönetebilmekte, sergileyebilmekte, geniş kitlelere duyurabilmektedir. Bu durum, müzelerde yer alan nesnelere teknolojik imkânlarla daha görünür hale getirilmesine, nesnelere yönelik merakın artırılmasına ve bireylerin müzeleri fiziksel olarak ziyaret etmeleri için ilgi uyandırılmasına ve müzelerin eğitim ve araştırma misyonunun yerine getirilmesine katkı sağlamaktadır.

Müzelerde Bilginin Düzenlenmesi ve Erişim

Müzelerde nesnelere, nesnelere taşıdığı bilginin ve bu nesne ile bilgiyi destekleyen diğer bilgi kaynaklarının korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve etkin bir müze yönetimi için bilginin düzenlenerek erişime sunulması gerekmektedir. Bunun için bilginin gelecekte anlaşılabilir bir standart ve sürdürülebilir/okunabilir bir teknoloji temelinde düzenlenerek erişime sunulması, hem bireylerin günümüzde bilgiye kolaylıkla erişebilmesi hem de gelecek kuşaklar için bilginin güvenli bir şekilde korunması açısından önemlidir (Ayaokur 68-69). Bu kapsamda nesnelere tanımlanması, kaydedilmesi diğer bir ifadeyle belgelenmesi esas teşkil etmektedir.

Müzelerdeki nesnelere yönelik tanımlayıcı bilgiler 1960'lı yıllara kadar kâğıt fişler üzerine kaydedilerek düzenlenmiştir (Resim 3). Bu durum, müzelerdeki bilgiye sınırlı sayıda kişinin, sadece belli zamanlarda ve nesnenin adı, sınıfı veya bağış yapan kişinin adı (bağış kabul eden özel müzeler için) gibi belirli erişim noktalarından erişebilmesi sorununa neden olmuştur. Aynı şekilde müzelerin bilgiyi standart bir biçimde tanımlayamadığı, müzeler arası aynı terminolojinin kullanılmadığı, farklılıkların bulunduğu ve bilginin paylaşamadığı görülmüştür (Marty 3718). Bilgi teknolojilerinin gelişimi ve modern müzecilik anlayışının benimsenmesi ile birlikte nesnelere yönelik olarak daha ayrıntılı bilgi, dijital bilgi sistemleri üzerinde

uluslararası standartlara ve müzecilik terminolojisine uygun bir biçimde tanımlanmaya, erişime sunulmaya ve paylaşılmaya başlanmıştır.

Resim 3. Müzelerde Nesnelere Yönelik Bilgilerin Kaydedildiği Fiş Örneği

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
MUSEUM OF VERTEBRATE ZOOLOGY

ACCESSION CATALOG

ACC'N No. 9561

DATE REC'D (2) Feb. 12, 1959

NATURE OF MATERIAL (1) 340 bird skins, 15 mammal skulls, 2 mammal skulls, 4 eggs. (2) 987 BIRDS; 52 MAMMALS; 35 REPTILES; 50 AMPHIBIANS.

REC'D FROM Alden H. Miller HOW OBTAINED gift to Nevers + Eggs.

ADDRESS MVZ

CORRESPONDENCE A.H. Miller 1958 (SOURCES LETTERS) FIELD NOTES AHM# 9505-10984 (1) Feb-Mar. 1958 (2) 1957-1959

COLLECTOR Alden H. Miller WHEN COLLECTED (2) 1957-1959

LOCALITY (1) Colombia (2) various parts of Colombia (3) All herps Colombia except 4 lizards Nicaragua

REMARKS Total birds: 1151 skins, 173 skulls, 3 alcoholics.

CAT. NOS. MAMMALS 124028-124096
141720-141895
BIRDS 138066-139216
REPT., AMPH 68627-68711
EGGS, NESTS 13084-13091

DATE OF ENTRY (1) 30 Sept. 1958 (2) Mar. 10, 1959 ENTERED BY (1) B.A.A. (2) A.C.B.

(OUSA)

(Kaynak: University of California, Museum of Vertebrate Zoology)

Müzelerde nesnelere belgelenmesi, müzeye ait nesnelere envanter kayıtlarının oluşturulması esnasında nesnelere hakkında gerekli tanımlamaların ayrıntılı bir biçimde yapılması anlamını taşımaktadır. Nesnelere etiket bilgilerini tanımlamanın yanı sıra saklama, koruma, onarım, sergileme, görüşme metinleri, etkinlikler ve yayınlar gibi konularda çeşitli birçok bilgi de bu işlem sırasında kayıt altına alınmaktadır (Uralman 256). Nesnelere belgelenmesine yönelik olarak geliştirilen uluslararası rehberler, ilkeler, kurallar, standartlar, şemalar ve modeller, bir nesnede hangi tanımlama alanlarının hangi ayrıntı düzeyiyle ve nasıl verileceğini; nesnelere birbirleriyle nasıl ilişkilendirileceğini; nesnelere ait verilerin farklı sistemlerle nasıl bütünleştirileceğini ve paylaşılacağını ortaya koymaktadır. Bu rehberler, ilkeler, kurallar, standartlar, şemalar ve modeller şu şekilde listelenebilir:

- *Categories for the Description of Works of Art (CDWA)*: Sanat, mimari, maddi kültür öğeleri, çeşitli bilgi kaynakları ve ilişkili görseller hakkında bilgi tanımlamak ve bu bilgilere erişim sağlamak için kavramsal bir çerçeve sunan ve kataloglamada iyi uygulama örnekleri oluşturmayı hedefleyen bir rehberdir. 1990'lı yıllarda "Art Information Task Force" tarafından sanat tarihçilerinin, müze küratörlerinin, görsel bilgi kaynaklarıyla ilgili uzmanların, sanat kütüphanecilerinin, bilgi yöneticilerinin ve teknik

uzmanların katkılarıyla geliştirilen CDWA, çeşitli kategoriler ve alt kategorilerden oluşan yaklaşık 540 bilgi tanımlama alanı içermektedir (The J. Paul Getty Trust).

- *Object ID*: 1993 yılında J. P. Getty Trust, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO), Avrupa Konseyi (The Council of Europe), ICOM ve Amerika Birleşik Devletleri Bilgi Ajansı (The United States Information Agency) işbirliği ile gerçekleştirilen bir proje sonucunda müzelerdeki nesnelerin tanımlanmasına yönelik olarak geliştirilen uluslararası bir standarttır. Bu standartta nesnelerin tanımlanması için nesnenin türü, malzemeler ve teknikler, ölçüler, yazılar ve işaretler, ayırt edici özellikler, isim, konu, tarih veya dönem ve yapımcı bilgisi alanlarının bulunduğu 9 tanımlama alanı bulunmaktadır (Thornes, Dorrell ve Lie).
- *SPECTRUM*: 1994 yılında İngiltere’de Müze Dokümantasyon Derneği (Museum Documentation Association - MDA) şu anki adıyla Collections Trust tarafından müze nesnelere yönelik olarak geliştirilmiş rehber niteliğindeki bir standarttır. Standart, “ön kayıt”, “eser girişi”, “müzeler arası nesne değişimi/ödünç alım”, “eser temini”, “envanter”, “yer bilgisi ve taşıma”, “nakliyat”, “kataloglama”, “eser kondisyon kontrolü”, “konservasyon”, “risk yönetimi”, “sigorta”, “değer takdir”, “inceleme”, “telif hakları yönetimi”, “koleksiyonların kullanımı”, “eser çıkışı”, “müzeler arası nesne değişimi/ödünç verme”, “kayıp veya hasar durumu”, “erişime kapatma” ve “geçmişe dönük kayıtlar” olmak üzere 21 sürecin tanımlanmasını öngörmektedir (Collections Trust).
- *Dublin Core (DC)*: 1995 yılında Ohio Dublin’de Online Computer Library Center (OCLC) ve National Center for Supercomputing Applications (NCSA) sponsorluğunda gerçekleştirilen bir çalıştayda fikir olarak ortaya çıkan ve daha sonra Dublin Core Metadata Initiative (DCMI) tarafından yönetilen bir tanımlama standardıdır. Kütüphaneler, arşivler ve müzeler tarafından kullanılan bu standart, dijital ortamda yer alan nesnelerin tanımlanması için geliştirilmiş 15 ögeyi (Başlık/Eser Adı, Yazar/Üreten, Konu, Tanımlama, Yayıncı, Katkı Sağlayanlar, Tarih, Tür, Biçim, Belirteç/Tanımlayıcı, Kaynak, Dil, İlişki, Kapsam ile Mülkiyet ve Haklar) içermektedir. Ayrıca bu öğelere ek

olarak bazı tanımlama alanları da daha sonra oluşturulmuş ve bu standart geliştirilmiştir (National Information Standards... 3).

- *ICOM CIDOC*: 1995 yılında ICOM Uluslararası Dokümantasyon Komitesi (The International Committee for Documantation - CIDOC) tarafından nesnelerin belgelenmesine ilişkin hazırlanan bir rehberdir. Bu rehberde “sağlama/edinme”, “durum”, “elden çıkarma”, “tanımlama”, “imaj”, “kurum”, “yer”, “işaret ve ibare”, “materyal ve kullanılan teknik”, “ölçü”, “ortak nesnelere”, “nesne koleksiyon”, “nesne giriş”, “nesne isim”, “nesne numara”, “nesne üretim”, “nesne başlık”, “bölüm ve öge”, “kayıt”, “referans”, “çoğaltım hakları” ve “konu” olmak üzere 22 ana bilgi grubu ve kategorisini belirlemiştir (ICOM CIDOC).
- *VRA Core*: Resim, çizim, heykel, mimari eserler, fotoğraflar, kitap, dekoratif ve sahne sanatları gibi görsel kültür ürünlerinin ve imajların tanımlanması için 1996 yılında Görsel Kaynaklar Derneği (Visual Resources Association - VRA) tarafından oluşturulan, Kongre Kütüphanesi Ağ Geliştirme ve MARC Standartları Ofisi (Library of Congress Network Development and MARC Standards Office) bünyesinde bulundurulmuş ve geliştirilen bir veri standardıdır. Standart, “eser, koleksiyon veya imaj”, “aracı/temsilci”, “içerik türü”, “tarih”, “tanımlama/açıklama”, “kayıt/ibare”, “yer”, “materyal”, “ölçü”, “ilişki”, “haklar”, “kaynak”, “basım”, “dönem”, “konu”, “teknik”, “referans bilgileri”, “başlık / eser adı”, “tür” olmak üzere 19 unsuru içermektedir (Library of Congress).
- *Cataloging Cultural Object (CCO)*: Kültürel nesnelerin (sanat, mimarlık, zanaat ile ilgili eserler ve bu eserlerin görselleri) tanımlanmasına yönelik olarak geliştirilen, müze belgeleme uzmanı, görsel kaynaklar küratörü, arşivciler, kütüphaneciler için tasarlanana ve Görsel Kaynaklar Derneği Vakfı'nın (Visual Resources Association Foundation) desteğiyle 2006 yılında Amerikan Kütüphane Derneği (American Library Association - ALA) tarafından yayınlanan bir rehberdir (Baca ve diğerleri).
- *Lightweight Information Describing Objects (LIDO)*: LIDO, sanat, mimarlık, kültür tarihi, teknoloji tarihi ve doğa tarihi gibi konulardaki müze nesnelere ait tanımlayıcı bilgilerin web ortamında gösterilmesi, paylaşılması, ilişkilendirilmesi ve çevrimiçi koleksiyonların yer aldığı veri tabanlarında ve bilgi portallarında sunulan çeşitli hizmetlerin sağlanması için geliştirilmiş bir XML harmanlama şemasıdır. Bu şemada “nesne sınıflama”, “nesne tanımlama”, “durum”, nesne

ilişkisi”, “haklar”, “kayıt” ve “kaynak” gibi unsurlarla veriler düzenlenmektedir (Coburn ve diğerleri).

- *CDWA Lite*: “Cataloging Cultural Object (CCO)” ve “Categories for the Description of Works of Art (CDWA)” adlı rehberlere ve veri ögelerine dayanan, sanat ve maddi kültüre yönelik eserlere yönelik temel kayıtların oluşturulması için belli bir düzeni tanımlayan XML şemasıdır. Open Archives Initiative (OAI) harmanlama protokolünü kullanarak toplu katalog ve diğer veri depolarına katkıda bulunmak amaçlanmıştır (The J. Paul Getty Trust ARTstor 1).
- *CIDOC CRM (Conceptual Reference Model)*: Kültürel miras ögelerinin belgelendirilmesi işlemlerinde kullanılan açık ve örtük kavramlar ile ilişkilerin tanımlanması için resmi bir yapı sunan referans modelidir. Bu modelde, müzeler, kütüphaneler ve arşivlerde bulunan farklı kültürel miras ögeleri arasında semantik çerçevede bir bütünlüğün sağlanması amaçlanmaktadır (CIDOC CRM).
- *Museumdat*: Müzelerde kullanılan bilgi sistemlerinin farklı yapıları, formatları ve arayüzlerinden kaynaklanan veri dağıtım sorununu gidermek için geliştirilmiş, temel müze verilerinin çeşitli bilgi sistemlerine aktarılması için kullanılan, CIDOC-CRM, ISO 21127 standardı ile uyumlu olan bir veri harmanlama formatıdır (Hagedorn-Saupe ve Stein).
- *SPECTRUM XML*: Müzelerde kullanılan farklı koleksiyon yönetim sistemleri arasında nesnelere ait kayıtların paylaşılmasına/değişilmesine olanak sağlayan, SPECTRUM standardına dayanarak hazırlanan bir veri şemasıdır (Coburn ve diğerleri 6).

Belirtilen tüm rehber, ilke, kural, standart, şema ve modeller, müzelerdeki bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması işlemlerini doğrudan etkilemektedir. Bunun yanı sıra, nesnelere tanımlanması aşamasında kullanılan terimlerin standart bir biçimde verilmesi önemlidir. Tanımlama işlemlerini yapan bireylerin müzecilik alanı için doğrudan veya dolaylı olarak geliştirilmiş konu başlıkları listeleri, otorite dosyaları, tezaruslar, ontolojiler, folksonomiler gibi kontrollü kelimeleri kullanmaları, müze nesnelere standart bir şekilde tanımlanması ve bu nesnelere etkin erişim sağlanması açısından gereklidir. Bu bağlamda coğrafi yer adları, kişi/kurum adları, nesnelere adları, kullanılan malzeme ve tekniklerin adları, zaman/dönem adları ile konu adları için kontrollü kelimeler kullanılmalıdır (Harpring). J. Paul Getty Trust

tarafından geliştirilen Sanat ve Mimarlık Tezarusu (Art & Architecture Thesaurus - AAT), Getty Coğrafi Adlar Tezarusu (Getty Thesaurus of Geographic Names - TGN), Sanatçı Adları Toplu Listesi (Union List of Artist Names - ULAN) ve Kültürel Nesnelere Ad Otoritesi (Cultural Objects Name Authority - CONA) adlı tezaruslar; Amerika Kongre Kütüphanesi tarafından geliştirilmiş olan Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları (Library of Congress Subject Headings - LCSH); OCLC tarafından sunulan Uluslararası Sanal Otorite Dosyası (The Virtual International Authority File - VIAF) kontrollü kelimeler için örnek olarak verilebilir.

Müzelerde standartlara dayalı olarak tanımlama işlemlerinin yapılması, koleksiyon, saklama-koruma, onarım, sergi ve eğitim ile ilgili konuların etkin bir şekilde yönetilmesine katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırmada Ankara'daki müzelerin koleksiyonlarında yer alan nesnelere bilgi yönetimi bağlamında düzenlemeleri ve erişime sunmalarına yönelik olarak gerçekleştirdikleri uygulamaların ve hizmetlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, aşağıda belirtilen araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

- Müzelerde kullanılan bilgi sistemleri nelerdir ve hangi özellikleri taşımaktadır?
- Müzelerde yürütülen dijitalleştirme çalışmaları nasıldır?
- Müzelerde nesnelere tanımlanmasına/düzenlenmesine yönelik olarak hangi rehberler, ilkeler, kurallar, standartlar, şemalar ve modeller kullanılmaktadır?
- Müze nesnelere ve koleksiyonlarına yönelik olarak sağlanan erişim olanakları nelerdir?
- Müzelerde bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması bağlamında yürütülen ulusal/uluslararası işbirliği çalışmaları nelerdir?
- Müzelerden faydalanan/faydalanan bireyler ve müze çalışanları için düzenlenen eğitim etkinlikleri nelerdir?

Araştırmanın evrenini, Ankara'daki müzeler oluşturmaktadır. Araştırma evreninin tamamına uygulanması planlanan araştırma, aktif olarak hizmet veren, araştırmaya katılan, tescilli veya sergi niteliği taşımasına rağmen müze adıyla hizmet veren, devlet müzesi ve özel müze statüsündeki 40 müze üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirildiği müzelerin listesi Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Müzeler

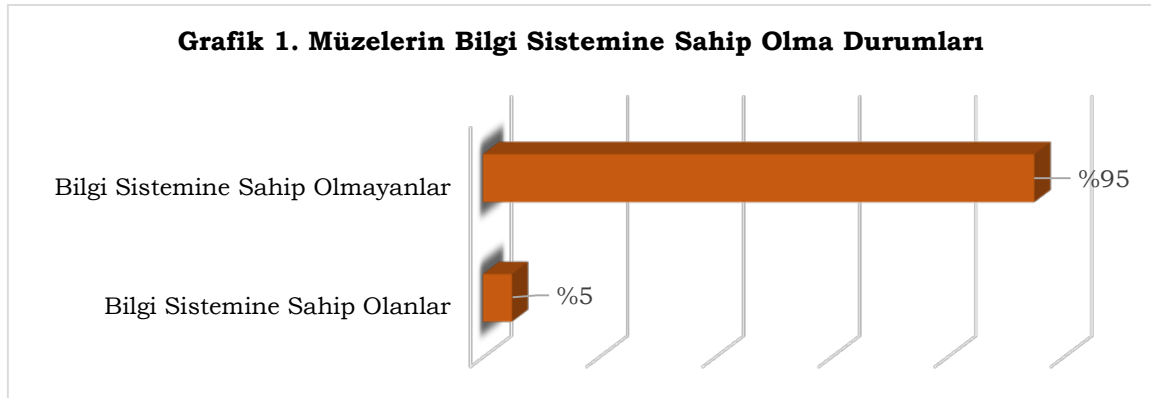
Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Ankara 75.Yıl Cumhuriyet Eğitim Müzesi
Ankara Hava Müzesi
Ankara Mehmet Akif Ersoy Müze Kütüphanesi
Ankara Rahmi M. Koç Müzesi
Ankara Resim ve Heykel Müzesi
Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Anatomi Müzesi
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Müzesi
Ankara Vakıf Eserleri Müzesi
Atatürk Eğitim Müzesi
Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi
Cumhuriyet Müzesi
Devlet Mezarlığı Müzesi
Ekmek Müzesi
Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi
Etnografya Müzesi
Gazi Üniversitesi Resim Heykel Müzesi
Gökyay Vakfı Satranç Müzesi
Hacettepe Sanat Müzesi
Haritacılık Müzesi
Kurtuluş Savaşı Müzesi
Meteoroloji Müzesi
Milli Mücadelede Atatürk Konutu ve Demiryolları Müzesi
MKE Sanayi ve Teknoloji Müzesi
MTA Tabiat Tarihi Müzesi
Mustafa Ayaz Vakfı Plastik Sanatlar Müzesi
ODTÜ Bilim ve Teknoloji Müzesi
PTT Pul Müzesi
Şefik Bursalı Müze Evi
Şerife Uludağlı Kız Olgunlaşma Enstitüsü 100.Yıl Müzesi
TCDD Demiryolları Müzesi ve Sanat Galerisi
TCMB Para Müzesi
Telekomünikasyon Müzesi
TRT Yayıncılık Tarihi Müzesi
Türk Hava Kurumu Müzesi
Türkiye Barolar Birliği Hukuk Müzesi
Ulucanlar Cezaevi Müzesi
Ziraat Bankası Müzesi

Betimleme yönteminin kullanıldığı araştırmada verilerin toplanması için ilgili müzelerdeki yetkili kişilerle yapılandırılmış bir görüşme gerçekleştirilmiş, ayrıca müzelerin hizmet ve uygulamaları gözlenmiştir. Araştırmada elde edilen tüm veriler, kodlanarak ve gruplandırılarak Predictive Analytics SoftWare (PASW) adlı istatistik yazılımı yardımıyla analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Değerlendirme

Müzelerde Bilgi Sistemleri

Araştırmada ilk olarak müze nesnelерinin etkin bir şekilde yönetilmesi için müzelerin kullandıkları bilgi sistemleri ve bu sistemlerin taşıdıkları özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler, Grafik 1’de sunulmuştur.

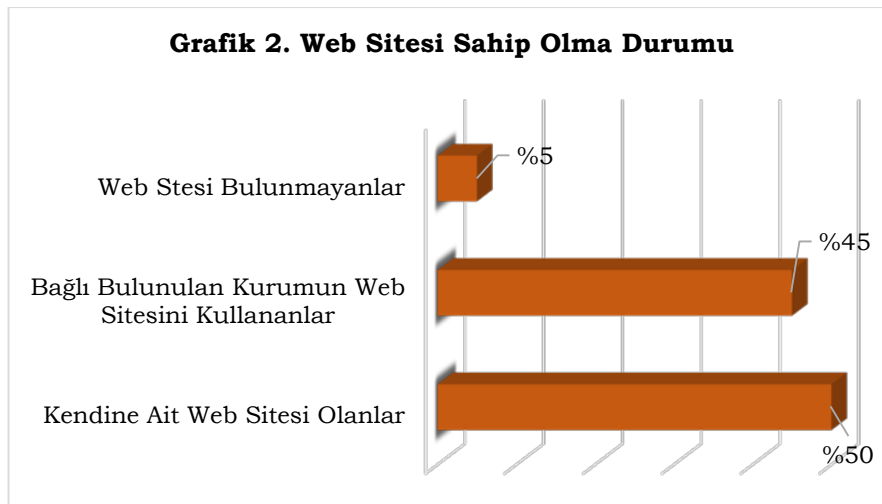

Araştırma kapsamında elde edilen bu veriler, müzelerin tamamına yakınının (%95 - 38 müze) bir bilgi sistemine sahip olmadığını ortaya koymuştur. Bilgi sistemine sahip olduğunu belirten müzelerin (%5 - 2 müze) ise, kendi müzelerine ait bağımsız yazılımlar kullandıkları anlaşılmıştır. Müzelerin, çoğunlukla Microsoft Office Excel programı aracılığıyla koleksiyonlarında yer alan nesnelere yönelik olarak envanter kayıtları yaptıkları belirlenmiştir. Bilgi sistemleri bağlamında bazı müzelerin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 2013 yılından itibaren geliştirilmeye başlanılan, test ve eğitim süreçleri devam eden, müze nesnelерinin ayrıntılı bir biçimde tanımlanarak envanter kayıtlarının yapılmasını amaçlayan ulusal nitelikteki Müzeler Ulusal Envanter Sistemi (MUES)’ne yönelik olarak yapılan çalışmalara katıldıkları buna rağmen bu sistemin erişilebilir olmadığı görülmüştür. Bu durum, müzelerin koleksiyon yönetim işlemlerini dijital ortamda etkin bir şekilde gerçekleştiremedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği müzelerin yetkililerinin tamamına yakını (%95 - 38 müze), bir bilgi sistemine sahip olmadıkları için koleksiyonlarında yer alan nesnelere ve bu nesnelere ait bilgileri etkin bir şekilde yönetemediklerini; arama, keşfetme ve bunlara erişme aşamalarında aksaklıklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Aynı şekilde yetkililerin neredeyse tamamı (%97,5 - 39 müze), bilgi sistemlerine yönelik olarak var olan durumun müzeleri ziyaret eden/edecek bireylerle etkileşim ve iletişim sağlamak açısından sorun yarattığını vurgulamışlardır. Bu veriler, müzelerde koleksiyonlara erişmede müze çalışanlarının ve ziyaretçilerinin sıkıntı çektiklerini göstermektedir.

Diğer taraftan müzelerin tamamı (%100), müzelere ait verilerin ulusal ve uluslararası düzeyde diğer müzelerle paylaşılmadığını; arama motorları, veri tabanları, çevrimiçi kataloglar gibi bilgi erişim araçlarıyla bütünleştirilmediğini ve görünürlüğünün sağlanmadığını dile getirmişlerdir. Bu durumun, müzelerin uluslararası standartlara uygun, farklı bilgi sistemleri/bilgi erişim araçları ile birlikte çalışabilen ve veri paylaşabilen bir bilgi sistemine sahip olmamalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırma kapsamında müzelerin web sitelerini bir bilgi sistemi olarak nitelendirdiği ve koleksiyonlarda yer alan nesnelere ilgili bilgileri genellikle web sitelerinden sundukları saptanmıştır. Bu bağlamda müzelerin bağımsız bir web sitesine sahip olup olmadıkları incelenmiştir. Buna ilişkin veriler Grafik 2'de verilmiştir.

Müzelerin yarısının (%50 - 20 müze) kendine ait bir web sitesine sahip olduğu; yarıya yakınının (%45 - 18 müze) sahip olmadığı ve bağlı bulunduğu kurumun web sitesindeki sayfalar aracılığıyla bilgi sunduğu; %5'inin (2 müze) ise web sitesinin bulunmadığı gözlenmiştir.

Müze ziyaretçilerinin bilgi gereksinimlerine bu web sitelerinin karşılık verip vermediği sorusu müze yetkililerine yöneltilmiş; yetkililerin yarısından çoğu (%57,5 - 23 müze) müze ziyaretçilerinin bilgi gereksinimlerine karşılık vermede bu web sitelerini yeterli bulduklarını; %37,5'i (15 müze) ise yetersiz bulduklarını dile getirmişlerdir. Web sitesi olmayan müzelerin yetkilileri de bu sitelerin olmamasının müze ziyaretçileri açısından önemli bir eksiklik olduğunu belirtmişlerdir.

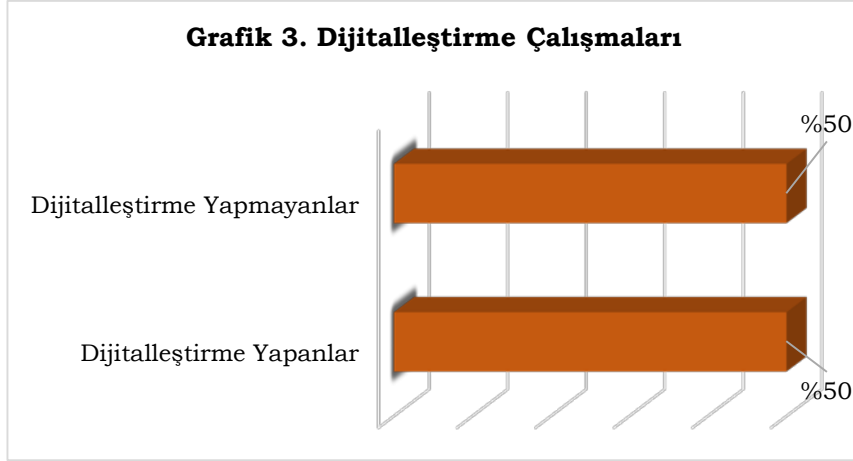
Araştırmada, müzelerin web siteleri veya sayfalarında ne tür bilgiler sundukları incelenmiş; %94,9'unun (36 müze) genel bilgileri (müze, müze binası ve koleksiyonlarına ilişkin bilgiler, müze etkinlikleri, hizmetler, tarihçe, ücretler, açılış-kapanış saatleri, kurallar, duyurular, haberler, üyelik şartları, yeme-içme ve hediyelik ürün satış olanakları, iletişim vb.) bünyesinde barındırdıkları görülmüştür. Müzelerin sadece %5,1'inin (2 müze) genel bilgilerin yanı sıra sanal müze olarak nesnelere görüntüleri ve bu nesnelere ait bilgileri web sitelerinde sunduğu tespit edilmiştir. Bu bilgiler, müzelerin genel olarak koleksiyonlarında bulunan nesnelere ait görüntüleri ve bilgileri web siteleri/sayfaları üzerinden erişime sunmadıkları bulgusunu ortaya koymaktadır.

Araştırmada ayrıca müzelerin hizmet verirken Web 2.0 teknolojilerinin gelişimiyle ortaya çıkan sosyal medya olanaklarından yararlanma durumları da ele alınmış; müzelerin yarısından çoğunun (%62,5 - 25 müze) bu olanaklardan yararlanmadıkları; %37,5'inin (15 müze) ise yararlandıkları belirlenmiştir.

Bilgi sistemleri konusu ile ilgili olarak elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, müzelerin koleksiyon ve bilgi yönetimi bağlamında sistemsel sorunlarının olduğu ve bu sorunların hizmet kalitesini olumsuz yönde etkilediği ifade edilebilir.

Dijitalleştirme

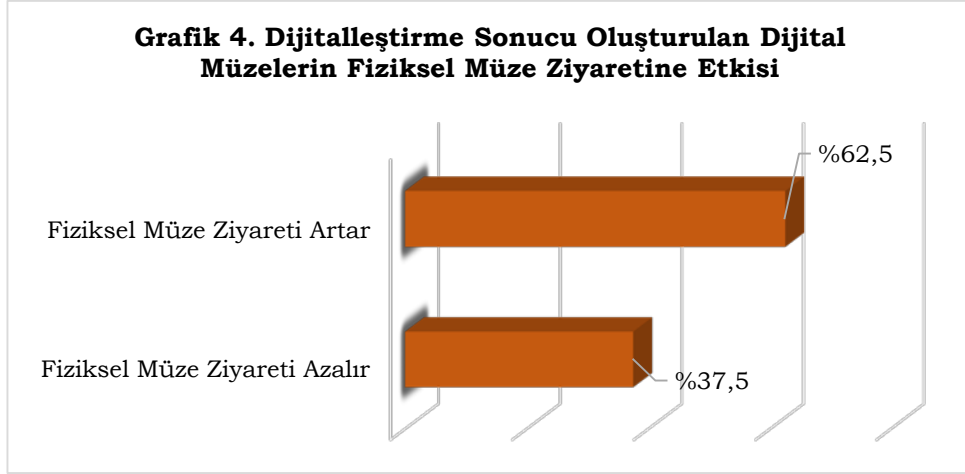
Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte müzelerde fiziksel ortamdaki nesnelere görüntülerinin dijital ortama aktarılması ve bu bağlamda dijitalleştirme çalışmalarının yürütülmesi durumu söz konusu olmuştur. Araştırma kapsamındaki müzelerin dijitalleştirme yapıp yapmadıklarını gösteren veriler Grafik 3'te gösterilmiştir.

İlgili veriler değerlendirildiğinde, müzelerin yarısının (%50 - 20 müze) dijitalleştirme yaptıkları, yarısının (%50 - 20 müze) ise yapmadıkları görülmüştür. Dijitalleştirme çalışmaları yürütmeyen 20 müzenin %65'i (13 müze) bu çalışmaları yapmayı planlarken, %35'i (7 müze) ise planlamamaktadır. Bu bağlamda müzelerde dijitalleştirme çalışmalarının henüz tamamlanmadığı ve devam ettiği söylenebilir.

Dijitalleştirme çalışmalarını yürüten müzelerin tamamının (%100 - 20 müze), bu çalışmaları kurum içerisinde gerçekleştirdikleri; %60'nın (12 müze) müzede yer alan tüm koleksiyonu dijital ortama aktardıkları, %40'ının (8 müze) ise henüz bu çalışmaları tamamlamadıkları belirlenmiştir. Bu müzelerin %95'inin (19 müze) koleksiyonlarında yer alan nesnelerin dijital görüntülerini bilgi sistemleri üzerinden erişime sunmadıkları; sadece 1 müzenin (%5) bu görüntüleri "sanal müze" adı altında erişime sunduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan müzelerin tamamının (%100) dijitalleştirdikleri nesnelerin uluslararası standartlara göre üstveri tanımlamalarını yapmadıkları gözlenmiştir. Müzelerin %85'inin (34 müze) dijitalleştirme çalışmaları kapsamında gerçekleştirilecek süreç, aşama ve unsurları açıklayan yazılı bir politika belgesine sahip olmadıkları; bu politika belgesine sahip olan müzelerin oranının ise %15 (6 müze) olduğu saptanmıştır. Dijitalleştirmeye yönelik olarak elde edilen bütün veriler, müzelerde dijitalleştirme süreçlerinin, aşamalarının ve unsurlarının etkin bir biçimde yönetilemediğini göstermektedir.

Araştırmada ayrıca müze yetkililerinin müzelerdeki koleksiyonların dijital ortama taşınması ve erişime sunulması ile birlikte oluşturulacak olan dijital müzelerin fiziksel müze ziyaretlerini nasıl etkileyeceği ile ilgili düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler Grafik 4'te belirtilmiştir.

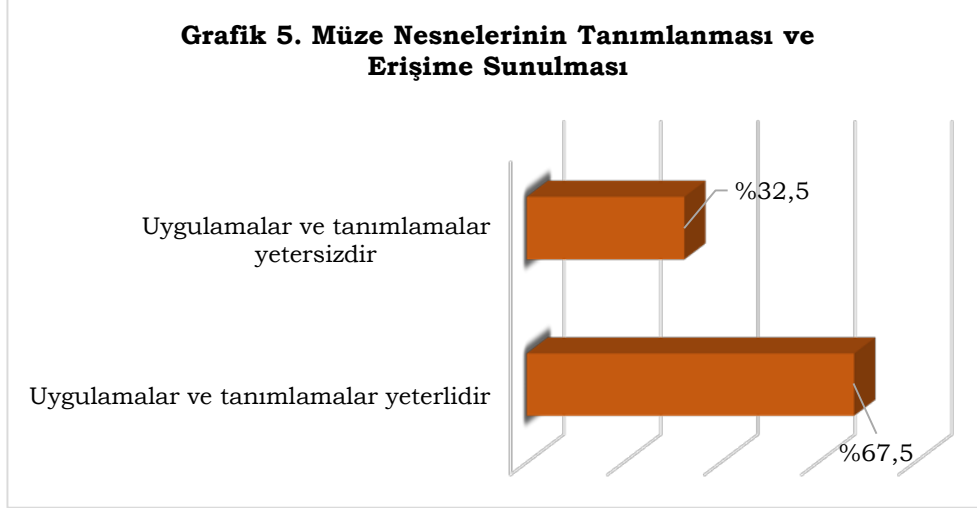
Müze yetkililerinin çoğunluğu (%62,5 - 25 kişi) dijital müzelerin oluşturulması ile birlikte müzelerdeki nesnelerin daha görünür hale geleceği, dijital kopyaların merak uyandıracacağı ve ziyaretlerin artacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Yetkililerin %37,5'i (15 kişi) ise müze ziyaretlerinin azalacağı görüşünü savunmuşlardır. Bu bağlamda, müzelerde var olan fiziksel müze ziyaretlerinin azalacağı kaygısının, müzelerde dijitalleştirme çalışmalarının yürütülmesi, dijital müzelerin oluşturulması, müzelerdeki nesnelerin dijital görüntülerinin bilgi sistemleri üzerinden erişime sunulması ile ilgili süreç, aşama ve unsurları olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Bilginin Düzenlenmesi ve Erişime Sunulması

Müzelerde koleksiyonlarda yer alan nesnelerin ayrıntılı ve standartlara dayalı bir biçimde tanımlanması, bu nesnelere etkin bir biçimde erişilebilmesi ve gelecek nesillere aktarılması açısından oldukça önemlidir. Bu açıdan araştırmada müzelerdeki nesnelerin ve koleksiyonların erişim açısından nasıl ve ne şekilde tanımlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada, müzelerin nesnelere tanımlamak ve düzenlemek için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yönelik olarak yapılan ve müzeleri ilgilendiren yasal düzenlemeler doğrultusunda oluşturulmuş envanter defterleri ve fişlerini kullandıkları; bu defter ve fişler üzerinde oluşturulan bilgilere sadece müze çalışanlarının eriştiği görülmüştür. Envanter defteri ve fişlerinde; envanter numarası, nesnenin adı, cinsi, bulunduğu yer, çağı/dönemi, ölçüsü, müzeye geldiği tarih, müzeye geliş şekli, müzedeki yeri, yayınlandığı yer, tanımlama bilgileri, durumu, müze görevlisinin adı, koleksiyon sahibinin adı vb. bilgilerin bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması bağlamında kayıt altına alındığı anlaşılmıştır.

Müzelerdeki nesnelerin tanımlanmasına yönelik olarak var olan uygulamaların yeterli olup olmadığı ve bu nesnelerin ayrıntılı bir biçimde tanımlanıp tanımlanmadığı ile ilgili müze yetkililerinin görüşlerine dayanan veriler Grafik 5'de yer almaktadır.

Müzelerdeki yetkililerin yarısından çoğu (%67,5 - 27 müze) nesnelerin tanımlanmasına yönelik olarak var olan uygulamaların yeterli olduğunu ve bu nesnelere ayrıntılı bir biçimde tanımladıklarını; %32,5'i (13 müze) ise bu uygulamaların ve tanımlamaların yeterli olmadığını düşündüklerini ifade etmiştir.

Müze yetkililerine ayrıca müzelerde nesnelerin tanımlanması ile birlikte ortaya çıkan erişim koşullarını değerlendirmeleri istenmiştir. Bu kapsamda yetkililerin %80'i (32 kişi) koleksiyonlarda yer alan nesnelere yönelik olarak erişim olanaklarının geliştirilmesi gerektiğini; %20'si (8 kişi) ise var olan erişim olanaklarının yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan tanımlama işlemlerinin amacının erişirmek olduğu düşünüldüğünde, müze yetkililerinin büyük çoğunluğunun erişim koşullarının geliştirilmesi gerektiğini vurgulaması önemli bir çelişki yaratmaktadır.

Müzelerin nesnelerin tanımlanması işlemleri sırasında kullandıkları uluslararası bir rehber, ilke, kural, standart, şema veya modelin bulunup bulunmadığı incelenmiş; müzelerin tamamının (%100) herhangi bir uluslararası rehber, ilke, kural, standart, şema veya model kullanmadığı görülmüştür.

Nesnelerin sınıflandırılması bağlamında değerlendirildiğinde, müzelerin büyük çoğunluğunun (%80 - 32 müze) malzeme türüne ve döneme göre; %10'unun (4 müze) kullanıma göre; %2,5'inin (1 müze) üsluba göre; %2,5'inin (1 müze) taksonomik; %2,5'inin (1 müze) tematik; %2,5'inin ise (1 müze) kişilere göre sınıflandırma yaptıkları saptanmıştır. Araştırma kapsamında müzelerin herhangi bir sınıflama sistemi kullanıp kullanmadıklarına bakılmış; neredeyse tamamının (%95 - 38 müze) bir sınıflama sistemi kullanmadığı; sadece 2 müzenin (%5) kullandığı belirlenmiştir.

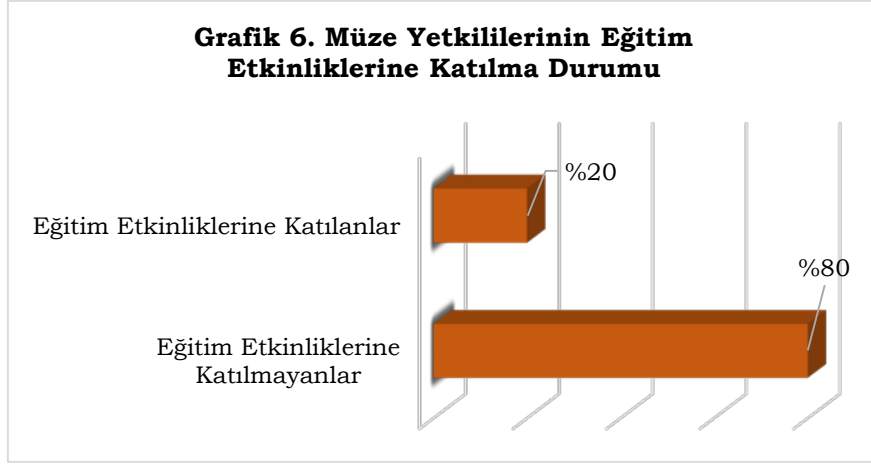
Müze nesnelere tanınması sırasında müzelerin konu başlıkları listeleri, otorite dosyaları, tezaruslar, ontolojiler, folksonomiler gibi kontrollü kelimeleri kullanma durumları sorgulanmış; müzelerin tamamına yakınının (%90 - 36 müze) kontrollü kelime kullanmadıkları; çok az müzenin (%10 - 4 müze) bu kelimeleri kullandıkları gözlenmiştir. Kontrollü kelimeleri kullandığını belirten müzelerin ise "konu", "dönem" ve "yer adları" gibi alanlarda kendi kurumları bünyesinde geliştirdikleri listeleri kullandıkları saptanmıştır.

Ayrıca tanımlanan bir müze nesnesinin koleksiyonda yer alan diğer nesnelere olan ilişkilerinin saptanmasına yönelik olarak var olan durum incelenmiştir. Müzelerin yarısından çoğunun (%62,5 - 25 müze) fiziksel ortamda nesnelere arası ilişkiler kurduğu; %37,5'inin (15 müze) ise kurmadığı görülmüştür. Diğer taraftan, müzelerin bilgi sistemlerini kullanmıyor olması nedeniyle dijital ortamda nesnelere tanımlayamadıkları ve bu nesnelere arasında ilişki kuramadıkları fark edilmiştir.

Bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması bağlamında genel olarak değerlendirildiğinde, müzelerin tanımlama işlemlerini uluslararası ve profesyonel boyutta yapmadıkları, bu durumun nesnelere ve nesnelere bilgilerine erişim açısından sorunlar oluşturduğu söylenebilir.

Eğitim

Araştırma kapsamında müze yetkililerinin bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması konularında eğitim etkinliklerine katılıp katılmadıklarını ve bu konularda eğitim gereksinimi duyup duymadıkları saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler Grafik 6'da sunulmuştur.

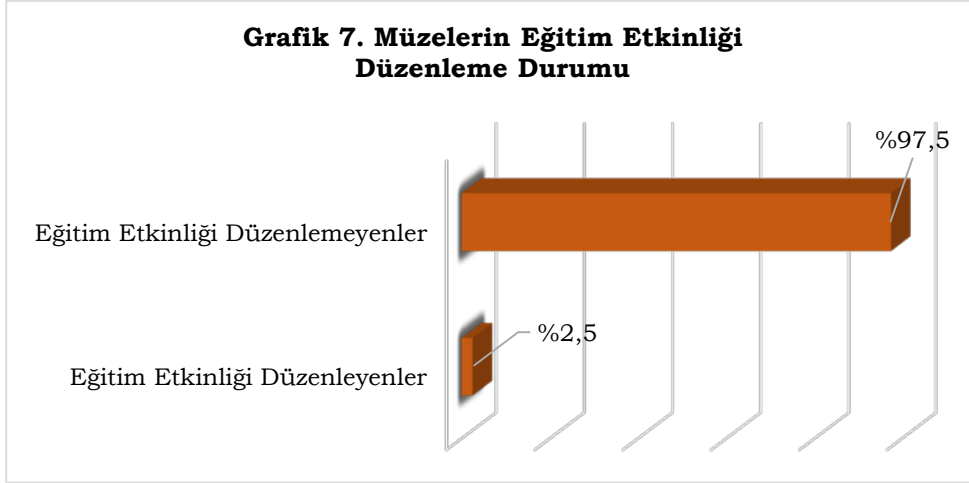

Grafikteki veriler müze yetkililerinin büyük çoğunluğunun (%80 - 32 kişi) herhangi bir eğitim etkinliğine katılmadığını; %20'sinin (8 kişi) ise eğitim etkinliklerine katıldığını göstermektedir. Müze yetkililerinin herhangi bir eğitim etkinliğine katılmaması, müzelerin bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması ile ilgili yaşadıkları sorunların temel gerekçelerinden biri olabilir.

Eğitim etkinliklerine katıldığını ifade eden müze yetkililerinin ise üniversitelerin ilgili bölümlerinde verilen lisans ve lisansüstü düzeylerdeki derslere, Müzecilik Meslek Kuruluşu Derneği tarafından düzenlenen çeşitli toplantılara, İstanbul Modern tarafından gerçekleştirilen "Müzeler Konuşuyor" isimli etkinliklere, 2015 yılında ANKAREF Bilişim Teknolojileri tarafından düzenlenen "Kütüphane, Arşiv, Müze Yöneticileri Çalıştayı" adlı etkinliğe, 2011 yılında Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tarafından AccessIT Projesi kapsamında düzenlediği "Dijitalleştirme Uzaktan Eğitim Programı" adlı programa katıldıkları görülmüştür.

Araştırmaya katılanların tamamına yakını (%95 - 38 kişi) bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması ile ilgili konularda eğitim etkinliklerine gereksinim duyduklarını ve bu konulara yönelik olarak hazırlanacak eğitim etkinliklerine katılmak istediklerini; %5'i ise (2 kişi) katılmak istemediğini dile getirmişlerdir.

Diğer taraftan müzelerin koleksiyonlarında bulunan nesnelere ait bilgiler ve müzelerde verilen hizmetler ile ilgili olarak müze ziyaretçilerine bilgi arama, erişim, değerlendirme, kullanma ve iletme/sunma gibi bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırmak için herhangi bir eğitim etkinliği düzenleyip düzenlemedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu konuya yönelik olarak veriler Grafik 7'de verilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında müzelerin tamamına yakınının (%97,5 - 39 müze) herhangi bir eğitim etkinliği düzenlemediği; %2,5'inin (1 müze) ise eğitim etkinlikleri düzenledikleri belirlenmiştir. Düzenlenen eğitim etkinliklerinin okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklara yönelik olarak gerçekleştirilen bilgilendirme toplantıları olduğu anlaşılmıştır. Diğer taraftan araştırma kapsamındaki müzelerin yetkililerinin tamamı (%100) bu eğitim etkinliklerini oldukça önemli bulduklarını ve ilgili konularda düzenlenecek eğitimlerin müze ziyaretçilerine verilmesi gerektiğini de ifade etmişlerdir.

Araştırmada ayrıca müzelerde bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması konularında lisans ve lisansüstü eğitim veren bilgi ve belge yönetimi bölümlerinden mezun çalışanların bulunup bulunmadığı da incelenmiştir. Müzelerin büyük çoğunluğunda (%85 - 34 müze) bilgi ve belge yönetimi bölümlerinden mezun bir çalışanın bulunmadığı; %15'inde (6 müze) ise bulunduğu saptanmıştır. İlgili konularda uzmanlığa sahip bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunlarının müzelerde çalışmaması, müzelerdeki nesnelerin bilgi sistemleri üzerinden etkin bir şekilde düzenlenememesi ve erişime sunulamamasının nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Ankara'daki müzelerin koleksiyonlarında yer alan nesneleri bilgi yönetimi bağlamında düzenlemeleri ve erişime sunmalarına yönelik olarak gerçekleştirdikleri uygulamaların ve hizmetlerin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- Müzelerin neredeyse tamamının bir bilgi sistemine sahip olmadığı, bazı müzelerin sahip oldukları nesnelere ait envanter bilgilerini bilgisayar ortamında Microsoft Office Excel programı üzerinde tuttıkları, bazı müzelerin ise basit düzeyde bağımsız yazılımları kullandıkları görülmüştür.
- Müzelerin bilgi sistemine sahip olmamaları, koleksiyonlarında yer alan nesnelere ve bu nesnelere ait bilgileri etkin bir şekilde yönetememelerine; arama, keşfetme ve bunlara erişme aşamalarında aksaklıklarla karşılaşmalarına; müzeleri ziyaret eden/edecek bireylerle etkileşim ve iletişimin sağlanmasında sorunların oluşmasına neden olmaktadır.
- Müzeler, koleksiyonlarında yer alan nesnelere ait verileri ulusal ve uluslararası düzeyde diğer müzelerle paylaşamamakta; arama motorları, veri tabanları, çevrimiçi katalog gibi bilgi erişim araçlarıyla bütünleştirememekte ve nesnelere görünürlüğü sağlayamamaktadır.
- Müzeler, web sitelerini bir bilgi sistemi olarak nitelendirmekte; genel olarak kendilerine ait bir web sitesi üzerinden veya bağlı buldukları kurumun web sitelerindeki sayfalar aracılığıyla genel bilgiler (müze, müze binası ve koleksiyonlarına ilişkin bilgiler, müze etkinlikleri, hizmetler, tarihçe, ücretler, açılış-kapanış saatleri, kurallar, duyurular, haberler, üyelik şartları, yeme-içme ve hediyelik ürün satış olanakları, iletişim vb.) sunmakta; koleksiyonlarında bulunan nesnelere ait görüntüleri ve bilgileri web siteleri/sayfaları üzerinden erişime sunmamaktadır. Müze yetkililerinin çoğunluğu, müze ziyaretçilerinin bilgi gereksinimlerine karşılık vermede bu web sitelerini yeterli bulmaktadır. Müzeler, Web 2.0 teknolojilerinin gelişimiyle ortaya çıkan, kullanıcı merkezli yaklaşım sunan sosyal medya olanaklarından da yararlanmamaktadır.
- Müzelerin yarısı dijitalleştirme çalışmaları yapmakta, yarısı ise yapmamaktadır. Bu çalışmaları yapan müzeler, kendi kurumları içerisinde bu faaliyetleri yürütmektedir. Bu müzelerde, tüm koleksiyonların dijital ortama aktarıldığı, buna rağmen dijital nesnelere yönelik olarak uluslararası standartlara göre üstveri tanımlamaların yapılmadığı ve koleksiyonda yer alan nesnelere dijital görüntü ve bilgilerinin bir bilgi sistemi üzerinde erişime sunulmadığı görülmektedir. Dijitalleştirme çalışmaları yapmayan müzeler, bu çalışmaları planlamaktadır.

- Müzeler, dijitalleştirme çalışmaları kapsamında gerçekleştirilecek süreç, aşama ve unsurları açıklayan yazılı bir politika belgesine sahip değildir ve bu çalışmaları etkin bir biçimde yönetememektedir.
- Müze yetkilileri genel olarak müzelerdeki koleksiyonların dijital ortama taşınması ve erişime sunulması ile birlikte oluşturulacak olan dijital müzelerin fiziksel müze ziyaretlerini olumlu yönde etkileyeceğini, müzelerdeki nesnelerin daha görünür hale geleceğini ve dijital kopyaların merak uyandıracığını düşünmektedir.
- Müzeler, koleksiyonlarında yer alan nesnelere tanımlamak için var olan yasal mevzuatın zorunlu kıldığı envanter defterlerini ve fişlerini kullanmaktadır. Bu defter ve fişler üzerinde oluşturulan bilgilere sadece müze çalışanları erişebilmektedir.
- Müze yetkilileri, koleksiyonlarında yer alan nesnelerin tanımlanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamaların yeterli olduğunu ve bu nesnelere ayrıntılı bir biçimde tanımladıklarını düşünmektedir. Buna rağmen yetkililer, koleksiyonlarda yer alan nesnelere yönelik olarak erişim olanaklarının da geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.
- Müzeler, nesnelerin tanımlanması işlemleri sırasında herhangi bir uluslararası rehber, ilke, kural, standart, şema veya modelden yararlanmamakta; nesnelere ulusal/uluslararası bir sınıflama sisteminden faydalanmadan genellikle malzeme türüne ve döneme göre sınıflandırmakta; konu başlıkları listeleri, otorite dosyaları, tezaruslar, ontolojiler, folksonomiler gibi kontrollü kelimeleri kullanmamaktadır. Ayrıca tanımlanan her bir müze nesnesinin koleksiyonda yer alan diğer nesnelere olan ilişkileri fiziksel ortamda kurulmaktayken, müzelerin bilgi sistemlerini kullanmıyor olmasından dolayı dijital ortamda nesnelere tanımlanmamakta ve ilişkileri kurulmamaktadır.
- Müze yetkilileri, genel olarak bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması konularında eğitim etkinliklerine katılmamışlardır. Bu yetkililerin tamamına yakını ilgili konularda eğitim etkinliklerine gereksinim duymakta ve bu konulara yönelik olarak hazırlanacak eğitim etkinliklerine katılmak istemektedir. Diğer taraftan bu etkinliklere katılan yetkililerin ifadeleri ise bu konularda düzenlenen eğitim

etkinliklerinin kapsamlı, sistemli, planlı ve sürekli olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

- Müzeler, koleksiyonlarında bulunan nesnelere, bu nesnelere ait bilgiler ve müzelerde verilen hizmetler ile ilgili olarak müze ziyaretçilerine bilgi arama, erişim, değerlendirme, kullanma ve iletme/sunma gibi bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırmak amacıyla herhangi bir eğitim etkinliği düzenlenmemektedir. Buna rağmen müze yetkilileri, bu eğitim etkinliklerini önemli bulmakta ve ilgili konularda düzenlenecek eğitimlerin müze ziyaretçilerine verilmesi gerektiğini düşünmektedir.
- Müzelerde genel olarak bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması konularında lisans ve lisansüstü eğitim veren bilgi ve belge yönetimi bölümlerinden mezun çalışan bulunmamakta; ilgili konulara yönelik süreçler, aşamalar ve unsurlar profesyonel düzeyde gerçekleştirilmemektedir.

Elde edilen sonuçlara göre geliştirilebilecek öneriler şu biçimde sıralanabilir:

- Müzeler, koleksiyonlarında yer alan nesnelere ve bu nesnelere ait bilgileri etkin bir şekilde yönetmeleri için arama, keşfetme ve erişim açısından önemli olanaklar sunan bilgi sistemlerini tercih etmelidirler.
- Bu sistem, müzelerdeki koleksiyonlarda yer alan nesnelere dijital görüntülerini ve bu nesne ile görüntülere yönelik ayrıntılı tanımlama alanlarını bünyesinde barındırabilmelidir.
- Bilgi sistemleri, müzeleri doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren yasal mevzuata uygun olmalıdır.
- Ayrıca nesnelere ait verilerin ulusal ve uluslararası düzeyde diğer müzelerle paylaşılabilmesine; arama motorları, veri tabanları, çevrimiçi katalog gibi bilgi erişim araçlarıyla bütünleştirilebilmesine ve nesnelere görünürlüğünün sağlanmasına olanak vermelidir.
- Bilgi sistemleri, müzelerin web siteleri ile bütünleştirilmelidir. Müzelerin web sitesinde müzeler ile ilgili genel bilgilerin yanı sıra müze koleksiyonlarında bulunan nesnelere ait görüntüler ve bilgiler de müzelerin bağımsız olarak oluşturdukları web siteleri üzerinden erişime sunulmalıdır. Gerek bilgi sistemi, gerekse web sitesinde sosyal medya olanakları kullanılmalıdır.

- Müzelerde dijitalleştirme çalışmaları kapsamında tüm süreç, aşama ve unsurlar yazılı bir politika belgesi üzerinde tanımlanmalı ve planlanmalıdır. Bu politikalar oluşturulurken konuyla ilgili uluslararası rehberler, ilkeler ve standartlar dikkate alınmalıdır.
- Müzeler, dijital ortama aktardıkları nesnelere, bilgi sistemi üzerinde tanımlamalı ve erişime sunmalıdır. Tanımlama işlemlerine yönelik olarak müzeler, uluslararası rehber, ilke, kural, standart, şema veya modelleri; uluslararası sınıflama sistemleri; konu başlıkları listeleri, otorite dosyaları, tezaruslar, ontolojiler, folksonomiler gibi kontrollü kelimeleri kullanmalıdır.
- Yapılacak tanımlama işlemlerinde nesnelere arası ilişkiler sistem üzerinde mutlaka gösterilmeli, nesnelere ait entelektüel birikimi olan kişilerden mutlaka yararlanılmalıdır.
- Müze çalışanlarının tamamı için konuyla ilgili bilgi birikimi ve deneyimi olan akademisyenler ve kurumlar tarafından bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması başlıklarından oluşan eğitim etkinlikleri düzenlenmelidir. Düzenlenecek olan bu eğitim etkinlikleri kapsamlı, sistemli, planlı ve sürekli olmalıdır. Diğer taraftan müzeler, koleksiyonlarında bulunan nesnelere, bu nesnelere ait bilgiler ve müzelerde verilen hizmetler ile ilgili olarak müze ziyaretçilerine bilgi arama, erişim, değerlendirme, kullanma ve iletme/sunma gibi bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırmak amacıyla eğitim etkinlikleri düzenlemelidir.
- Müzelerdeki koleksiyonlarda yer alan nesnelere bilgi yönetimi alanının öngördüğü, yöntem ve tekniklerle düzenlenmesi ve erişime sunulması için bilgi sistemleri, dijitalleştirme, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması gibi konularda lisans ve lisansüstü eğitim alan bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunları müzelerde görevlendirilmelidir.
- Müzelerle yönelik var olan yasal düzenlemeler, bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması ile ilgili gelişmeler ışığında gözden geçirilmeli ve yenilenmelidir.

Araştırma sonucu elde edilen veriler, bulgular ve ortaya konulan sonuçlar ışığında özetle; müzelerdeki etkinliklerin dijital ortamda etkin bir biçimde yönetilmesi için uluslararası nitelikteki bilgi sistemlerinin tercih edilmesinin; fiziksel ortamda bulunan nesnelere dijital ortama aktarılmasının; müzelerde bulunan bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması için uluslararası rehber, ilke,

kural, standart, şema ve modellerin dikkate alınmasının; bilgi sisteminin ve sistem üzerinde nesnelere yönelik olarak üretilmiş üstverilerin ulusal/uluslararası bilgi erişim platformlarıyla ve diğer sistemlerle bütünleştirilmesinin; müze çalışanlarına ve ziyaretçilerine ilgili konularda eğitim verilmesinin oldukça önemli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Altun, Rukiye. *Müzelerin Eğitimdeki Yeri ve Bu Bağlamda Müzelerin Eğitim Olanakları (Araç-Gereç-Personel) Açısından Yeterlilik Durumları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2003.

Atagök, Tomur. "Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar." *Müze Eğitimi Semineri 1, Akdeniz Bölgesi Müzeleri*. Haz. Prof. Dr. Bekir Onur. Antalya: Suna-İnan Kıracı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2003.

Ayaokur, Alev. *Müzelerde Bilgi Yönetimi: Sadberk Hanım Müzesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2014.

Baca, Murtha, Patricia Harpring, Elisa Lanzi, Linda McRae ve Ann Baird Whiteside. *Cataloging Cultural Objects: A Guide to Describing Cultural Works and Their Images*. Chicago: American Library Association, 2006.

Boylan, Patrick J. "Museums and Cultural Identity." *Museums Journal* 90. 10 (1990): 29-33.

Carpinone, Elana C. "Museums Collections Management Systems: One Size Does Not Fit All." Master of Arts in Museum Professions, Seton Hall University, 2010.

CIDOC CRM. "What is the CIDOC CRM." CIDOC. 2014. Web. 20 Mayıs 2016.

Coburn, Erin, Richard Light, Gordon McKenna, Regine Stein ve Axel Vitzthum. "LIDO - Lightweight Information Describing Objects Version 1.0." 2010. Web. 19 Mayıs 2016.

Collections Trust. "SPECTRUM." Collections Trust, 2016. Web. 19 Mayıs 2016.

Hagedorn-Saupe, Monika ve Regine Stein. "Delivering Museum Information to Portals Made Easy: The Harvesting-Format "museumdat." 2009. Web. 21 Mayıs 2016.

Harpring, Patricia. "CONA: The Cultural Objects Name Authority." 2013. Web. 15 Mayıs 2016.

- International Committee for Documentation of the International Council of Museums (ICOM CIDOC). “*International Guidelines for Museum Object Information: The CIDOC Information Categories.*” ICOM 1995. Web. 16 Mayıs 2016.
- International Council of Museums. “*Development of the Museum Definition according to ICOM Statutes (2007-1946).*” 2009. Web. 13 Mart 2016.
- J. Paul Getty Trust ARTstor. “*CDWA Lite: Specification for an XML Schema for Contributing Records via the OAI Harvesting Protocol.*” The J. Paul Getty Trust ARTstor 2006. Web. 20 Mayıs 2016.
- J. Paul Getty Trust. “*Categories for the Description of Works of Art.*” The J. Paul Getty Trust 2014. Web. 15 Mayıs 2016.
- Library of Congress. “*VRA Core.*” Library of Congress 2014. Web. 18 Mayıs 2016.
- MacDonald, George F. ve Stephen Alford. “The Museum as Information Utility.” *Museum Management And Curatorship*, 10 (1991): 305-311.
- Marty, Paul F. “Museum Informatics.” *Encyclopedia of Library and Information Sciences*. Taylor and Francis: New York, 2009.
- MINERVA Europe. “*Good Practice Form For Nominations.*” MINERVA Europe 2003. Web. 18 Mayıs 2016.
- National Information Standards Organization (NISO). “*Understanding Metadata.*” NISO 2004. Web. 20 Mayıs 2016.
- Pulman İlkeleri El Kitabı: Halk Kütüphaneleri İçin Kılavuz*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 2004.
- Reibel, Daniel B. *Registration Methods for the Small Museum*. Walnut Creek, California: AltaMira Press, 1997.
- Schweibenz, Werner. “*The Development of Virtual Museums.*” ICOM 2004. Web. 21 Mayıs 2016.
- Sotirova, Kalina, Juliana Peneva, Stanislav Ivanov, Rositza Doneva ve Milena Dobрева. “Digitization of Cultural Heritage - Standards, Institutions, Initiatives.” *Access to Digital Cultural Heritage: Innovative Applications of Automated Metadata Generation*. Eds. Krassimira Ivanova, Milena Dobрева, Peter Stanchev ve George Totkov. Plovdiv: Plovdiv University, 2012.

Thornes, Robin, Peter Dorrell ve Henry Lie. “*Introduction to Object ID Guidelines for Making Records that Describe Art, Antiques, and Antiquities.*” Getty Information Institute 1999. Web. 15 Mayıs 2016.

University of California, Museum of Vertebrate Zoology. “*Path of a Bird.*” 2011. Web. 24 Mayıs 2016.

Uralman, N. Hanzade. “21. Yüzyıla Girerken Bir Bilgi Kurumu Olarak Müze.” *Bilgi Dünyası* 7. 2 (2006): 250-266.

Virtual Museum of Canada. 2014. Web. 20 Mayıs 2016.

Yıldırım, Alperen. *Müzecilik Faaliyetlerinde Bilgi Teknolojilerinin Kullanılması: Topkapı Sarayı Müzesi Örneği ve Dünya Müzelerindeki Uygulamalar.* Uzmanlık Tezi. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2012.

zetcom. “*MuseumPlus.*” 2016. Web. 20 Mayıs 2016.